

Holger Begtrup's tale ved det Nordiske Skolemøde

Taler

Holger Begtrup
Højskoleforstander

Dato

9. august 1905

Sted

København

Omstændigheder

Introduktion: Det danske Folkestyre har som naturlig Forudsætning et vaagent Folk, der er modtageligt for en levende Folkeoplysning. I Danmark gives denne i vid Udstrækning gennem frie folkelige Foredrag, og mellem Aar og Dag holdes der saadanne i stort Tal i hvert Sogn. Fra den Grundtvigske Folkehøjskole er der udgaaet mange Talere ved disse folkelige Møder. Skal man fra Perioden forud for Verdenskrigen 1914 -18 udvælge et Par Navne, bør det være Forfatteren Jakob Knudsen og Højskoleforstander Holger Begtrup. Den sidstnævnte har selv oplyst, at han i en Periode af 45 Aar har holdt gennemsnitligt 100 offentlige Foredrag aarlig, og det bliver nok vanskeligt at naa højere. Som Prøve paa en af Begtrup's Taler gengives i det følgende et Foredrag, holdt paa det nordiske Skolemøde i København, 9. Aug. 1905, omhandlende: det folkelige Foredrag.

Rundt om paa Landet her i Danmark er der i de senere Aar blevet holdt en Mængde saakaldte folkelige Foredrag. Jeg har ingen Statistik over denne Virksomhed; men jeg tager næppe meget fejl, naar jeg gaar ud fra, at der findes omtrent 1000 Foredragsforeninger, og at der gennemsnitlig holdes 10 Foredrag om Aaret i hver af dem. Sætter vi nu Gennemsnittet af Tilhørerne til 100 ved hvert Foredrag, saa har vi naaet Millionen, og dette vil jo sige, at dersom alle voksne Mennesker søgte til disse Møder, vilde hver Mand og Kvinde i vort Land, (udenfor Hovedstaden) i det mindste faa et Foredrag at høre om Aaret. Men da der naturligvis er et Flertal, som ikke gider gaa efter saadan noget, i alt Fald naar de ikke kan faa en Bajer eller en Svingom i Tilgift, saa maa den samlede Tilhørerkreds ansættes en Del lavere, sandsynligvis til mellem 1 og 200 000 Mennesker. Men disse hører til Gengæld hver adskillige Foredrag aarlig, og Virkningen maa for saa vidt blive større, end om alle tog ligelig Del i disse Møder.

Overfor en saa vidstrakt Virksomhed er der alvorlig Grund til at spørge, om den ger Gavn eller Skade; thi at den skulde være betydningsløs, er aabenbart en Umulighed. Var end Indholdet af disse titusende Taler bare Vind og Vand, vilde det dog altid have nogen Virkning paa dem, der udsætter sig for den uhyre Talestrøm. Og da der dog sikkert er vægtige Ord iblandt alle dem, som lyder fra

Talerstolene, bliver Følgerne mangedobbelt større. Men om de bliver heldige eller ej, det er som sagt et naturligt Spørgsmaal, og Svaret afhænger af, hvorledes den Magt bruges, som ligger i det frie Foredrag.

For en Forsamling af Lærere maa denne Sag være af særlig Vigtighed. Ved Foredragsvirksomheden fortsættes (eller modarbejdes) den Oplysning, Børneskolen og Aftenskolen har begyndt. Vi ser derfor rundt omkring Folkeskolelærerne som Ledere af Foredragsforeningerne, og vi træffer blandt de kendte Foredragsholdere ikke faa Lærere, mest fra Højskolerne, men ogsaa fra Børneskolerne.

Af denne Grund fandt jeg det naturligt at vælge dette Emne," da jeg nød den Ære at blive opfordret til at tale her ved Mødet. Og jeg tog derhos i Betragtning, at der i vore Nabolande i de sidste Aar er begyndt et Oplysningsarbejde af lignende Art, og at det derfor mulig vilde interessere Lærere fra disse Lande at høre lidt om, hvorledes vi her i Danmark, hvor Virksomheden nu maa kaldes rodfæstet, tager denne Sag. Men jeg maa gøre opmærksom paa, at det kun er det folkelige Foredrag i Ordets danske, af Grundtvig prægede, Betydning, som er mit Emne. Den ret udstrakte Foredragsvirksomhed, der har til Hensigt at »popularisere Videnskabens Resultater«, og som har sine Brændpunkter i København og Købstæderne, maa jeg her lade ude af Betragtning.

Forfatteren Jakob Knudsen har træffende sagt, at Ejendommeligheden ved et folkeligt Foredrag er: en dansk Mand paa en Talerstol (overfor Tilhørere, som kan forstaa ham). - Hvorledes er det da gaaet til, at vi danske Mænd er komne op paa Talerstolen?

Den første Dansker, som har holdt et frit Foredrag af almenmenneskelig Art, er uden Tvivl Henrik Steffens. - Han kom i 1802 hjem til København som Forkynder af en ny Livsanskuelse, hvis Grundtanke var Aandens Aabenbaring i Naturen og Menneskelivet. Som Docent skulde han forelæse over Jordlagslæren; men hans bevidste Øjemed gik langt ud over hans videnskabelige Fag. Han vilde hæve sine Tilhørere til et højere Syn paa Livet i det hele, end Rationalismen bød dem. Han havde af Naturen ypperlige Talegaver, og et Tilfælde, der ser ud som en højere Tanke, gjorde hans Ord langt mere fri og virkningsfulde, end han selv havde drømt om. Ved sin sjette »Forelæsning« havde han glemt sine Optegnelser og kom derfor til at tale uden Papir, hvad der dengang var noget ukendt, selv for Præsterne paa Prækestolen. Han mærkede straks, at Talen fik et

mere levende Sving, og han bestemte sig derfor til for Fremtiden at lade Papirerne blive hjemme. Saaledes gik det til, at det fri Foredrag kom til Verden her i Danmark for hundrede Aar siden, og jeg haaber, at især Svenskerne vil mærke' sig dette!

Talens Indhold var til Dels noget løst Sværmeri, og Formen vansiredes af det kaudervælske Sprog, som »den tyske Doktor« brugte, fordi han ikke var Herre nok over Tankerne til at kunne udtale dem paa Dansk. Men der var Ild i Talen, som lyste og tændte. _;- Først og fremmest virkede det paa Ungdommen, at Steffens talte ud af en begejstret Tro paa Aandens usynlige Verden og hædrede de sande Digtere som Præster i Aandens Helligdom. - Dernæst greb det mange at høre ham fremstille den store aandelige Sammenhæng i Slægtens Liv og nævne Kristus med Ærefrygt som Historiens Midtpunkt. - For Talerens unge Fætter, Student N. F. S. Grundtvig, som ellers ikke forstod ret meget af den filosofiske Lære, blev disse Træk af blivende Betydning. Men naar Grundtvig i sin modne Alder skulde betegne det væsentligste Udbytte, han havde faaet af Steffens Tale, saa fremhævede han det stærke Indtryk, den havde givet ham af det levende, vingede Ords Virkning paa Tilhørerne, næsten helt uafhængig af Talens forstandsmæssige Indhold.

Derfor sang han ved Steffens' Død:

Ja, den fri, den stærke Tale,

Om hvad Haanden griber ej, Men hvad dog fra dybe Dale Baner sig til Stjerner
Vej,

Ordet, som af Aanden føres, Skaber Syn, hvor Røsten høres, Vaagned', Steffens
her med Dig!

Og han har spøgefuldt, med Mythens Billede, afmalet Steffens som Loke, der staar og vender og drejer Frejas Falkeham i sin Haand. Han vil vel dermed sige, at Steffens har fundet Befordringsmidlet for de store Livsværdier, men at han endnu kun ligesom leger med det, ikke evner at bruge den store Magt i et alvorligt Øjemed.

Henrik Steffens kom til at aabne Kilderne for to Hovedstrømninger i det sidste Aarhundredes Aandsliv. Ved sin Samtale med Oehlenschläger frigjorde han det

poetiske Væld, der siden gennemrislede vor Guldalders Digtning, og denne Virkning var næsten Øjeblikkelig. Ved sine Forelæsninger lod han første Gang se et Glimt af den stærke Strøm, der i det frie Foredrag skulde Øve sin voksende Indflydelse paa Folkets Liv. Men paa dette Omraade varede det en Menneskealder, inden hans Tales Virkning blev ret kendelig, og netop derved viste Ordet sin mærkelige Evne til at bære Frugt efter længe at have ligget tilsyneladende uvirksomt i Tilhørernes Sjæl.

Fortsættelsen kom, da Grundtvig i 1838 første Gang fik Lejlighed til at føre Ordet med samme Frihed som Steffens i 1802.

Det vil med Tiden blive nævnt, selv i den mindste Danmarkshistorie, som en Hovedbegivenhed i vort Folks Liv, at Grundtvig i Høsten 1838 holdt sine historiske Foredrag paa Borchs Kollegium; thi dermed begyndte en nyaandelig Virksomhed af største Rækkevidde.

Han var et halvt Aar før blev en befriet for Censurens trykkende Aag og havde med sit løste Tungebaand sunget:

Moders Navn er en himmelsk Lyd, Saa vide som Bølgen blaaner.

Isen brister, og de frigjorte Bølger skyller syngende imod Danmarks Kyst.

I denne Stemning modtog han med Glæde en Opfordring fra en Del ældre og yngre Studerende til at holde en Række historiske Foredrag for dem, og som Emne 'valgte han det sidste halve Aarhundredes Historie. - Opskrifterne er siden udgivne under Navn af Mands Minde, men de giver kun et svagt Indtryk af den mægtige Virkning, som det mundtlige.

Foredrag gjorde paa Tilhørerne. - Her stod i Sandhed en dansk Mand paa Talerstolen, en Mand med lignende naturlig Veltalenhed som Henrik Steffens, men med et langt dybere og rigere Aandsindhold, en Mand i den modne Alder, ikke en sværmerisk Yngling, en prøvet Kristen, der havde kæmpet en Menneskealder for sit Folks Vækkelse og Oplysning, en Skjald, der kunde tale sit Modersmaal med større Fynd end nogen anden, og som i sin Sjæls Glæde over endelig en Gang at blive hørt af Danmarks Ungdom lod sit djærve Vid spille om Kap med Synernes mægtige Lynglimt.

Greben af hans Tale om Minderne fra 1807 istemte Tilhørerne en Aften hans dejlige Sang om Willemoes. Det var første Gang, der blev sunget en Fællessang ved et saadant Møde. Folkesangen fødtes i samme Stund som det folkelige Foredrag, og de to har siden fulgtes ad til Glæde og Gavn.

Da Grundtvig sluttede sine Foredrag, gav Tilhørerne deres Tak til Kende i Taler og Sang. Man følte, at der her var begyndt noget nyt, som snart burde fortsættes. - Efter Ungdommens Opfordring dannede han næste Foraar en Forening, der blev kaldt Dansk Samfund, og hvis eneste Opgave var at virke til Folkelivets Vækkelse ved Foredrag og Sange.

Saaledes vandt Talens Strøm et lille Leje, hvorigennem den kunde fortsætte sit Løb. Her i Hovedstaden, hvor den først udsprang, blev dens Bane kun snæver. Den akademiske Verden spottede over Grundtvigs »Bragesnak«, og Borgernes Flertal lagde overhovedet ikke Mærke til, hvad der gik for sig i »det danske Samfund«. Men ude paa Landet blev Sagen taget op med Iver af grundtvigske Præster og Lærere; smaa »danske Samfund« dannedes i Sydsælland, Fyn, Vestslesvig. osv., indtil den omsider vandt Indgang i næsten hvert eneste Sogn.

Og samtidig med, at Strømmen bredte sig, forøgede den sin Indholdsværdi ved at optage alle de levende Rørelser, som gik igennem Folket. Fra de gudelige Forsamlinger kom den kristelige Grundtone, som har været uløselig knyttet til de ægte folkelige Foredrag. Den fædrelandske Begejstring i 1848 gav Talen et kraftigere Sving og gjorde Folk lydhøre for de historiske Minder, som altid maa være Hovedemne for Folkeoplysningen. Det dygtige Arbejde i Haandens Verden lagde Vilje i Ordet; Kampen for den politiske Ret gav Talen store, samlende Maal. Digterne, som i »Guldalderen« havde sunget for en lille Kreds af »Dannede«, blev nu tolkede og tilegnede af det jævne Folk, hvis aandelige Synsevne blev mægtig udvidet derved. Skolernes Fremgang gjorde det muligt at drage sund Kundskabsmeddelelse ind i det folkelige Foredrag, og i Øjeblikket er det et vigtigt Spørgsmaal, hvorledes den senere Tids videnskabelige Erkendelse paa en god Maade kan gøre sig gældende i den folkelige Oplysning.

Saaledes har det folkelige Foredrag vidst at tage alle gode Kræfter i sin Tjeneste og har derigennem faaet en gennemgribende Indflydelse paa Folkets Udvikling. - Vi har lært at tale Dansk til danske Mennesker, og vi ser ingen Grænser for, hvad der derigennem vil kunne udrettes til Folkets Gavn.

Men selvfølgelig er denne store Virksomhed ikke vokset frem uden Udvækster, der indbyder til en drøj Kritik. En stor Del af alle de Taler, som holdes, er altfor vandede og værre end det. Sentimentaliteten eller den falske Lyrik, som er en af vort Folks store Svagheder, har boltret sig skamløst i de lave Sumpe, som har samlet sig langs Flodens Bred. Andre har vadet i det tørre Sand med saadanne Kundskabsmeddelelser, som ikke egner sig til folkelige Foredrag.

Den sidste Afvej er den mindst farlige af de to, fordi de Talere, der bliver for tørre, sætter sig selv paa Grund. Folk gider simpelthen ikke høre dem, og det er jo en Hoveddyd ved de folkelige Foredrag, at Tilhørerne maa komme frivillig. Derimod synes vore Landsmænd næsten umættelige, naar der bydes dem en SØdladen Snak, som rører kælent ved de Ømme Følelser.

Antagelig er dette Grunden til, at samvittighedsfulde Menneskevenner ofte ivrer saa stærkt for, at Foredragene først og fremmest skal meddele »nyttige Kundskaber«. Men dette beror dog paa en Miskendelse af Talens Maal og Midler. Man narrer sig selv, naar man sætter sin Opgave i at indprænte Folk Kendsgerninger gennem et eller flere frie Foredrag. Der er simpelthen ingen af vore Tilhørere, der kan huske Enkelthederne i vor Tale Dagen efter, at den er holdt. Vi maa derfor trøste os ved Ordet: Dannelsen er det, som bliver tilbage, naar man har glemt alt, hvad man har lært.

Ja, netop' heri er det store Maal for det folkelige Foredrag træffende udtrykt. Taleren maa ikke føle sig som den, der afleverer en vellært Lektie. Han maa ikke være saaledes bunden til sin Opskrift, at han stadig tænker paa den, medens han taler. Nej, han skal virke i den FØlelse, at han i denne Time har Lejlighed til et aandeligt Samkvem med de Tilhørere, han har. Det er hans betydningsfulde Hverv at virke paa levende Sjæle med det Ord, han fører.

Naar der med Rette kan klages over Værdiløsheden i megen saakaldt »folkelig Snak«, saa ligger det ikke i, at den savner videnskabeligt Tilsnit, men at den udvisker de ægte Livsværdier. Der maa kræves større Alvor og Inderlighed. Men vi skal ikke docere videnskabelige Brokker i -Steden for at tale Folket til Hjerte.

Vi, som paa Talerstolen og Tilhørerbænken har mærket noget af den levende Kraft, som gemmes i et godt dansk Ord, ja, mærket Virkningen af den Aand, som ved Ordet kan forene danske Mennesker til en levende Enhed, vi anser dette frie Ord for det ypperste Middel i Oplysningens Tjeneste, og vi Ønsker

inderligt, at andre Danske og Nordboere i det hele maa faa Syn for Magten i det folkelige Foredrag, saa vi overalt i Norden kan blive Vidne til en stærkere Livsstrømning ved det frie Ord, virksomt i Sang og Tale.

Jeg vil ønske, at ogsaa denne Tale maa kunne aflægge et lille Vidnesbyrd om, at et Ord, som kommer fra Hjertet og gaar til Hjerterne, er det lykkeligste Middel, vi har, til aandelig Ening og folkelig Fremgang!

Tags

Foredrag, Højskolebevægelsen

URI

<https://www.dansketaler.dk/tale/hoejskoleforstander-holger-begtrup-taler-om-det-folkelige-foredrag>